

**ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA DUBNICE,
okres Česká Lípa, příspěvková organizace**

471 26 Dubnice 240, IČO: 72742631, telefon: 487 851 598
www.zsdubnice.estranky.cz e-mail: jaroslava.hujkova@seznam.cz

Program proti šikanování

pro školní rok 2019/2020

***dle Metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení mezi žáky
škol a školských zařízení č. j. 24 246 /2008 - 6***

*Program proti šikanování je otevřený a v průběhu školního roku bude i nadále
ověřován, upravován a doplňován.*

1. Cíle Programu proti šikanování

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle. V místech jejího výskytu dochází ke ztrátě pocitu bezpečí žáků, který je nezbytný pro harmonický rozvoj osobnosti a efektivní výuku.

Program proti šikanování slouží k vytvoření bezpečného a respektujícího prostředí v naší škole. Považujeme za velmi důležité, zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách, a to bez ohledu na to, zda tam k projevům šikany došlo či ne. Součástí programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že na naší škole k šikanování dojde. Program se zaměřuje především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování. Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále pak nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy.

Tento program je nedílnou součástí Minimálního preventivního programu školy.

1.1 Krátkodobé cíle

- a) poskytovat žákům dostatečné množství informací týkající se šikany s ohledem na jejich věk a sociální vyspělost
- b) definovat šikanu a její definici začlenit do Řádu školy, hovořit o rozdílu mezi škádlením a šikanováním
- c) zmapování úrovně vědomostí o šikaně mezi žáky i učiteli
- d) diagnostikování výskytu šikany na škole formou dotazníkového šetření
- e) pomoc všem žákům k tomu, aby si ve škole našli své místo, aby zažili úspěch, měli pocit sounáležitosti a zázemí, a nehledali pak jinou, často nevhodnou, náhradu
- f) detekce dětí, které sice nevyčnívají, neruší, nejsou vidět, ale také z nějakého důvodu nejsou ve škole šťastné (mají pocit vyčerpanosti, odmítnutí, jsou apatické, plaché, egocentrické, sobecké, perfekcionalistické)

1.2 Dlouhodobé cíle

- a) vytváření pozitivní atmosféry ve škole – vzájemná komunikace a informovanost mezi pedagogy – při pravidelných poradách se informovat o tom, čeho si kdo všiml, na koho je třeba dávat pozor atd.
- b) zvýšení vnímavosti vůči změnám v žakovských kolektivech
- c) průběžně – jakmile si někdo z pedagogů všimne nezdravého chování, příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování vůči některému z žáků, neprodleně to nahlásí třídnímu učiteli a vedení školy
- d) po potvrzení výskytu šikany a vyřešení případu je nutno shrnout postupy a výsledek řešení
- e) dlouhodobé vzdělávání celého učitelského sboru
- f) zahrnovat témata šikany do výuky jednotlivých předmětů
- g) práce s třídními kolektivy – plně v kompetenci třídních učitelů, kteří si zvolí vhodné a odpovídající organizační formy
- h) organizace volnočasových aktivit dětí v podobě zájmových kroužků

2. Vymezení základních pojmů

2.1 Definice pojmu šikana

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá.

Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Neoddělitelnou součástí problému je **skupinová dynamika** - za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti.

Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.

Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

2.2 Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- a) verbální šikana, přímá a nepřímá – slovní útoky v podobě nadávek, pomluvy ponižování, vyhrožování
- b) fyzická šikana, přímá a nepřímá – fyzické útoky v podobě bití, ničení a poškozování věcí oběti, vydírání, krádeže
- c) smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.)

2.3 Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem
- skutečnost, že se jim podřizuje
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády

- při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- stále postrádá nějaké své věci
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

2.4 Rozdíly mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)

Škádlení	Šikanování
Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1. Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Záměr: Ublížit, zranit a ponižit.
2. Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry.	Motiv: Základní tandem - moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3. Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.	Postoj: Devalvace, znevážení druhého
4. Citlivost: Vcítění se do druhých.	Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.
5. Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a precitlivělé.	Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6. Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.
7. Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opěťovat, případně ho může zastavit	Právo a svoboda: Bezprávi. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplatí je tvrdě ztrestáno!

a vystoupit z něho.	
8. Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno.
9. Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc.	Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10. Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy.

2.5 Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011)

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celé skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

3. Prevence šikanování ve škole

Základem prevence šikanování a násilí je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky, žáky a učiteli, vytváření bezpečného prostředí třídy. Pedagogičtí pracovníci vedou důsledně a systematicky žáky k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka. Jedná se o výchovnou práci ve výuce, v třídnických hodinách, na výletech, ozdravných pobytech a dalších projektových dnech či týdnech. Pedagogičtí pracovníci do výuky a svých plánů vhodně zařadí poučení o šikaně a jejím nebezpečí. Všichni učitelé dále budou při řádných dohledech o přestávkách sledovat žáky a snažit se odhalit případné aktéry šikany, všimnout si zejména žáků z této činnosti podezřelých. Všichni zaměstnanci školy si budou všimnout chování dětí v okolí školy.

- a) Prevence proti šikaně patří na naší škole k základní formě boje proti tomuto negativnímu jevu. V této oblasti musí spolupracovat všichni pracovníci školy a zákonní zástupci žáků. Základem pro prevenci šikany a násilí ve škole je ŠVP „Každý má svou šanci uspět.“, jehož jedním z cílů je vzájemná spolupráce a komunikace mezi žáky, mezi žáky a učiteli, které vedou k vytváření bezpečného prostředí školy.
- b) Systém prevence sociálně patologických jevů je rozpracován v Minimálním preventivním programu školy.
- c) Systém dalšího vzdělávání školy
 - školení metodika prevence
 - vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů v kolektivu a boje proti šikaně
 - upevňování zdravých norem chování ve třídách
- d) Třídní učitelé jsou povinni informovat zákonné zástupce o problematice šikanování a v rámci vyučovacích hodin informují své žáky. Tato problematika je se žáky pravidelně prodiskutována, je prošetřena i náznak šikany.
- e) Zapracování problematiky šikanování do Řádu školy, spolu s kázeňskými postihy, důsledně dbát na jeho dodržování.
- f) Spolupráce se specializovanými institucemi.

4. Spolupráce se zákonnými zástupci žáků

Pokud zákonní zástupci žáků informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědná ředitelka školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání se zákonnými zástupci dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací.

5. Krizový plán a postupy řešení šikanování

5.1 Postup pedagogického pracovníka

- informují-li zákonní zástupci žáků pedagogického pracovníka o podezření na šikanování nebo má-li pedagogický pracovník podezření na šikanování, spolupracuje s metodikem prevence a ředitelkou školy, zahájí se okamžitě vyšetřování šikany
- v případě prokázaných projevů šikany neprodleně informuje ředitelku školy, spolupodílí se na vyšetřování šikany dle pokynů ředitelky školy
- vždy informuje zákonné zástupce o výsledcích vyšetřování šikany, a to i v případech, že se podezření neprokáže
- navrhne na pedagogické radě potrestání agresorů
- v případě negativních dopadů šikanování na oběť je nutné zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně pedagogického centra nebo dalších odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů

5.2 Postup ředitelky školy

- přijme informaci o šikanování (pedagogický pracovník, zákonný zástupce, žák)
- rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu vlastními silami nebo zda potřebuje pomoc zvenku a je nezbytná její součinnost se specializovanými institucemi a Policií ČR
- zajistí informování dotčených zákonných zástupců žáků o vyšetřování šikany nebo sám informuje o výsledcích vyšetřování šikany
- v mimořádných případech doporučí zákonným zástupcům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu
- v mimořádných případech podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
- dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), oznámí tuto skutečnost Policii ČR
- oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, ohrožující bezpečí a zdraví žáka
- pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu
- projedná v pedagogické radě potrestání agresorů

5.3 Postupy řešení šikanování

Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených. Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování.

Metody vyšetřování šikanování:

- a) Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:
 - rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
 - nalezení vhodných svědků
 - individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů)
 - zajištění ochrany obětem
 - rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

- b) Pokročilá šikana s neobvyklou formou – výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:
 - překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti
 - domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování
 - zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
 - pokračující pomoc a podpora oběti
 - nahlášení policii
 - vlastní vyšetřování

5.4 Postup zákonných zástupců žáků při podezření na šikanování

Postup zákonných zástupců, kteří mají podezření na šikanování, by měl být následující:

- zákonní zástupci informují na podezření ze šikanování třídního učitele případně pedagogického pracovníka, při jehož hodinách nebo dohledu nad žáky k šikanování dochází
- v případě, že podezření na šikanu nejsou bezodkladně a uspokojivě řešena pedagogickými pracovníky, obrátí se zákonný zástupce s informací na ředitelku školy
- v případě prokazatelných projevů šikany se zákonný zástupce může přímo obrátit na ředitelku školy
- v případě, že zákonný zástupce žáka není spokojen s postupem školy při řešení šikanování, může se obrátit na zřizovatele nebo podat stížnost na příslušný inspektorát ČŠI

5.5 Spolupráce se specializovanými institucemi a Policií ČR

Při řešení případů šikany je vhodné spolupracovat s poradenskými a preventivními institucemi:

- středisko výchovné péče
- pedagogicko-psychologická poradna
- pediatři a dětské psychologové
- oddělení péče o rodinu a dítě
- Policie ČR
- orgán sociálně právní ochrany dítěte

5.6 Následná výchovná opatření

Výchovná opatření (pro potrestání agresorů) - řídí se podle platného Řádu školy a jsou to:

- napomenutí a důtka třídního učitele
- důtka ředitelky školy
- snížený stupeň z chování
- návrh na převedení do jiné školy

Další práce s agresorem

- jeho náhled na vlastní chování
- motivy jednání
- rodinné prostředí
- v případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem.

Je nezbytné vypořádat se i s těmi, kteří přihlíželi, ale nezasáhli.